

SOPRONI ARCOK

TURBULY ÉVA

Írás a porban. Születésnap beszélgetés
Rakovszky Zsuzsával¹

Életútinterjúkat írok, ami kicsit más, mint amit készíteni szoktak veled. Hosszabb és alaposabban vizsgálja a felmenőket, a gyermek- és ifjúkort. A családdról innen-onnan kis mozaikok élnek bennem, egy részüket a levéltári kutatásaid során említetted, másokról beszéltél, írtál valahol. Itt az alkalom, hogy pótoljam a hiányokat! Azt tudom, hogy édesapád, Rakovszky Tibor politikus volt, képviselő, egy ideig miniszteri segédtitkár. Édesanyád, Szűcs Zsuzsa² családja a Felvidékről érkezett.

Anyai nagyapám tanító volt, aki az I. világháborút követően nem esküdött fel az új cseh-szlovák államra, ami az állami foglalkoztatás feltétele volt. Így átjöttek Magyarországra a három gyerekkel és Nana nevű dadájukkal, aki később az én dadám is lett.³ Édesapám, aki jóval idősebb volt anyámnál, ekkor már fiatal felnőtt volt. Elvégezte a jogot, tüzérszolgálatban beosztásban katonáskodott. A leszerelését és a Felvidék elcsatolását követően érkezett Sopronba, később Árpád öccse is követte. Talán azért választották ezt a várost, mert közel volt Pozsonyhoz, ahol korán megözvegyült nagyanyám élt. Valamiféle rokonság is lehetett itt, az unokatestvérem, aki kislány korában, a II. világháború után többször nyaralt a szüleimmél, emlékezik idős hölgyekre, akiket látogattak. Hogy pontosan kik lehettek ők, arról én már semmit nem tudok.

Apám jogászként a vármegye házában helyezkedett el, Zsembery István⁴ majd Simon Elemér⁵ főispánja alatt. Idővel főszolgabíró lett, végül főispáni titkárként került el 1927-ben. 1931-ben képviselő lett, ha jól tudom, 1937-ig kiszagda párti, azután független. 1939-ben már nem választották meg. A soproni népszavazást megelőzően részt vett az akkori történetekben, Somogyvári Gyula az És mégis élünk⁶ című könyvében név szerint is megemlíti. Azt nem tudom pontosan, milyen minőségben vett részt a nyugat-magyarországi felkelésben. Nem verték nagydobra, ha valaki a közigazgatásból fegyveresen, vagy akár csak a szervezésben is részt vett benne. A későbbi képviselői életrajzában, amely

¹ Az írás több, 2015 és 2020 között felvett beszélgetés hangfelvételei alapján készült. A Soproni Szemle ezzel az interjúval köszönti a 70 éves Rakovszky Zsuzsát.

² Szűcs Zsuzsanna (Privigyé, 1918 – Sopron, 1981)

³ Mellus Anna (Privigyé? 1889 körül – Sopron, 1961)

⁴ Zsembery István (1871–1942) politikus, 1921-ben Sopron város és Sopron megye kormánybiztos főispánja.

⁵ Vitéz Simon Elemér (1875–1953) politikus, 1922 és 1935 között Sopron vármegye főispánja, 1935–1944 között a Magyar Vöröskereszt elnöke, felsőházi tag.

⁶ Vitéz Somogyváry Gyula: És mégis élünk. Az eredeti megjelenés éve 1936.

megtalálható az interneten, az áll, nagy érdemei voltak abban, hogy Sopron magyar maradt. Nem részletezik, pontosan mik voltak ezek az érdemek. Részt vett magának a népszavazásnak a szervezésében is, ez már legális tevékenység volt.

Mikor született?

1893-ban. Ahogy elvégezte a jogot, rögtön bevonult. Egészen fiatalon került Sopronba. A testvére akkor is a városban maradt, amikor ő elkerült innen. Mintha a takarékpénztárban helyezkedett volna el. Valószínűleg nem végzett egyetemet, közbejött a háború. Őt már nem ismertem, csak az özvegyét, Gömöri Erzsébetet. A családban Lieschennek hívtuk, illetve tántinak (én kisgyerekként Tánti néninek, mert azt hittem, az a keresztnéve.) Ő volt az egyik öreg hölgy, akit anyám meghívott a családi ünnepekre, karácsonykor, húsvétkor (vagy legalábbis akkor öregnek éreztem, bár lehet, hogy nem is volt nagyon idős). A másik Jeszenszky né, mert a családi hagyomány szerint szegről-végről rokonságban állunk a Jeszenszky családdal. Ő volt a tiszteletbeli nagymamám.

Mit tudsz az apai nagyapáról?

Községi jegyző volt Szenicén.⁷

Kimutatható valamilyen kapcsolat ama Rakovszkyval, akit az ónodi országgyűlésen az „Eb ura fakó” felkiáltással megölték?

Igen, tudtommal az egyik felmenőnk volt.

A család tehát a megyei hivatalvállaló nemességhez tartozott valamikor.

Ami a nagyapámat illeti, ő már lecsúszott, szegény családba született. Az anyakönyvekből az is kiderült, hogy a dédpapa tímármester volt, a dédmama 15 évesen ment hozzá.

Amikor a kisnemesi famíliáknak annyira felaprózódott már a birtoka, hogy nem tudta eltartani őket, gyakran előfordult, hogy mesterséget tanultak.

Nagyon sok gyerek volt és úgy tűnik, a férfiak korán haltak, az asszonyok korán megözvegyültek. A nagypapa már jegyzősködött. Volt a családnak egy nevesebb, birtokos ága, akik talán segítették a szegény rokonokat. Szenicén, ahol nagypapám jegyzősködött, nekik is volt birtokuk. Másként nem tudom, a 11 gyerekes családba született nagyapámat hogyan taníttathatta volna korán megözvegyült dédanyám. De erről semmi biztosat nem tudok, csak annyit, hogy végül jegyző lett, amihez, gondolom, legalább érettségi mindenképpen kellett, és talán az is, hogy elvett egy Soóky-lányt, akinek a családjában magas rangú megyei hivatalnokok is akadtak.

Ehhez a tekintélyesebb ághoz tartoztak a jeles Rakovszky-ikrek, akik az országos politikában is jelen voltak.

⁷ Ma Senica, város Szlovákiában

Igen, ők voltak azok a bizonyos rokonok, akiknek birtokuk volt Szeniczén, illetve az ő felmenőiknek. Rakovszky Iván⁸ az 1920-as évek közepén a Bethlen kormányban belügyminiszter volt. 1944-ben kultuszminiszter a Lakatos kormányban, majdnem ő lett a miniszterelnök-helyettes, de a németek nem akarták. A politikai szerepvállalásán túl a Közmunkatanács elnökeként is híres volt. A sikertelen kiugrás, október 15. után úgy tudom, őt is elvitte a Gestapo. Az ötvenes évek elején kitelepítették, Jászapátiban halt meg. Az unokaöccsével szoktunk levelezni, aki München mellett él. Az ő édesapja, István, Iván ikertestvére, ugyancsak képviselő volt és a Magyar Teniszsövetség elnöke. Ezenfelül mindketten verseket írtak, sőt az édesapjuk is, akit szintén Istvánnak hívtak. Ifjabb Istvántól van is egy verseskötetem, még régen kaptam valakitől, aki egy antikváriumban találta.

Az anyai nagyapám tanító volt, ahogy már említettem. Miután átjöttek Magyarországra, Kőbányán lett igazgató tanító. Nem volt közük Sopronhoz. Ide a szüleim a háború után jöttek vissza, mert édesapám hűvösvölgyi lakását bombatalálat érte. Egy darabig az öcscsééknél laktak, azután a Kürti fényképész⁹ bérelték a Torna utcai lakást. Jött az államosítás és a lakást kiutalták a benne lakóknak.

Édesapád tehát a leszerelését követően került Sopronba, ahol fiatal jogászként 1927-ig a megyeházán állt alkalmazásban. Hogyan jutott tovább, magasabb pozíciókba?

Sztranyovszky Sándor belügyi államtitkár mellett lett segédtitkár. Hogyan került oda, arról nem tudok semmit. Rakovszky Iván esetleges támogatása mellett pozitívumot jelenthetett a népszavazás érdekében végzett tevékenysége. 1931-ben választották meg képviselőnek Kapuvár, majd Sopron környékén.

Hogyan élte át a háborút? Azt tudom, hogy a németek bevonulása után Sopronkőhidára került.

Igen, részt vett az ellenállásban. Tudtommal a nyilas hatalomátvétel után vitték el. Túlélte Kőhidát, valamelyik német faluban engedték szabadon az amerikaiak, de nagyon betegem jött haza.

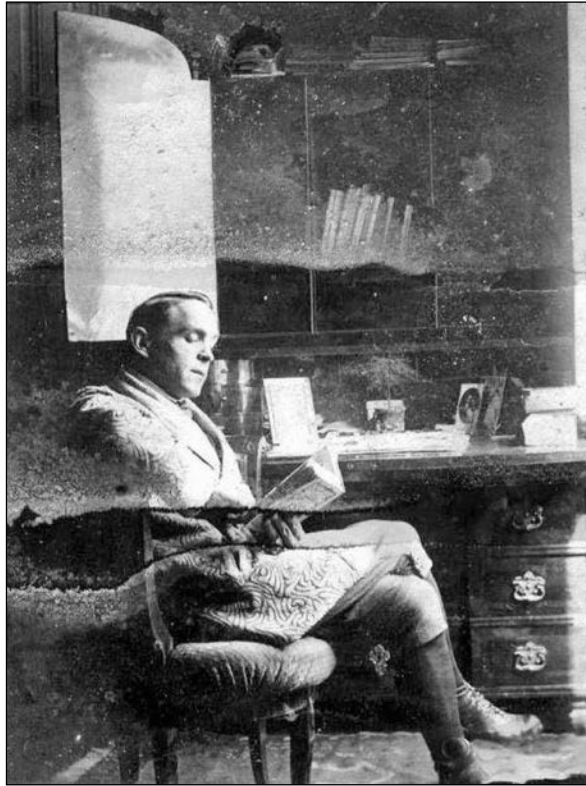
Említetted, hogy együtt raboskodtak Jávor Pállal, a híres színésszel.

Igen. Jávor írt egy könyvet erről az időszakról, abban az édesapámat is említi.¹⁰

⁸ Rakovszky Iván (1885–1960) politikus, országgyűlési képviselő, majd 1922 és 1926 között belügyminiszter Bethlen István kormányában, 1928-tól 1935-ig a Fővárosi Közmunkák Tanácsának elnöke. 1944. augusztus 29-től október 16-ig a Lakatos kormány vallás- és közoktatásügyi minisztere. Belügyminisztersége alatt a nevéhez fűződött a rendőrség újjászervezése, a vármegyei törvényhatóságok reformja.

⁹ Kürti D. Dezső fényképész. 1913 és 1937 között üzemeltetett műtermet a Torna utca 14., ma 22. alatti épületben. Forrás: <https://sopronanno.hu/bejegyzes/fenykepesz-a-torna-utcaban>

¹⁰ Jávor Pál: Egy színész elmondja. Budapest, 1946., 1987., 1989.

I. kép. A fiatal Rakovszky Tibor

Mikor találkozott édesanyáddal?

A háború előtt. Még élt édesapám előző felesége, akit elmebetegintézetben kezeltek. Volt valamilyen törvény, hogy elmebetegtől nem lehet elválni. 1944-ben meghalt a feleség, Bauer Olga, ekkor viszont elvitték édesapámat, anyám a háború utolsó hónapjait édesapám rokonainál töltötte. Amikor ők, mint katonatiszt-család, Nyugatra távoztak, az első feleség családja, Bauerék vették pártfogásukba Szombathelyen. Innét járt át Kőhidára édesapámat látogatni. Mesélte, hogy autóstoppal utazott, mert a vonatközlekedés akkor már nemigen működött. Olga édesapja, Mihály szintén képviselősködött a századelőn, Nagymarton országgyűlési képviselője volt. Röjtökön, majd a Vas megyei Herényben volt kastélyuk. Édesapám Berg Miksán keresztül ismerhette meg a Bauer-családot,¹¹ az esküvői tanújuk is ő volt. A pozsonyi egyetemen tanult jogot, onnét ismerhették egymást. Ő vásárolta meg Baueréktől a röjtöki kastélyt. Ebből a házasságból egy féltestvérem született, Mária, akit a családban Bébinek nevezünk.

¹¹ Bárány Berg Miksa (1895–1960) földbirtokos, országgyűlési képviselő, főispán.

Anyukám 25 évvel volt fiatalabb apámnál, Budapesten találkoztak. Úgy tudom, anyai nagynénémnél ismerkedtek össze, akit egy orvos vett feleségül. Ugyan anyai nagyapám halála után nehéz anyagi helyzetbe került a család, ők jó körülmények között éltek, volt egy házuk Kőbányán, ahol nagy társas élet folyt. Ezt a házat még én is ismertem, megmaradt a háború után, néha ott szálltunk meg anyámmal, ha Pesten voltunk. Máskor meg György nagybátyáméknál, aki zenés vígjátékokat írt a háború után.

A nővéreddel tartottátok a kapcsolatot?

Igen. Ő a háború alatt férjhez ment egy olasz orvoshoz, pár évvel később kivándoroltak Venezuelába. Onnan küldtek csomagokat, egészen addig, amíg édesanyám újra férjhez nem ment. Ikka kakaót, szardíniát kaptunk. Balett-táncosnő volt a szardínia dobozán, erre máig emlékszem. Úgy rémlik, nem közvetlenül küldték az élelmiszereket, kuponokat kaptunk, amiket be lehetett váltani. Emellett ruhák is érkeztek, amiket édesanyám eladott. Így jutottunk egy kis mellékes jövedelemhez, erről írtam is. Itthon akkoriban csak csúf konfekció ruhákat lehetett kapni.

Amikor visszatértek a szüleid Sopronba, édesapád egészsége már megromlott. Gondolom, ez valamilyen módon összefüggésben volt az előző évek megpróbáltatásaival.

A háború után már nem tudott dolgozni. Lebénult, kisebb agyvérzése lehetett. Ráadásul nagyon szegények voltak. Édesapámnak részvényekben lehetett némi pénze, de azok a háború után már nem értek semmit. Volt a közelben egy kis földje, talán annak a jövedel-

2. kép. Rakovszky Zsuzsa édesapjával, 1951.

3. kép. Édesanyjával az 1950-es évek első felében.

méből, később bútorok, egyebek eladásából éltek, a venezuelai segítség is működött. Fehérvérúságban halt meg 58 évesen, 1952 januárban. Én 1950 decemberében születtem, alig múltam egy éves, amikor meghalt.

Anyukád mivel foglalkozott?

Ápolónőnek készült, de hamar rájött, hogy nem bír vért látni. Kereskedelmi érettségit tett, és a háború előtt egy gyümölcsexport cégnél dolgozott. Később, Sopronban gépírónőként helyezkedett el, elvégzett mindenféle tanfolyamot, pénzügyi előadóként ment nyugdíjba. Egy ideig Sopronkőhidán dolgozott. A börtönhöz tartozott egy textilgyári kirendeltség, amely később egyesült a Pamutiparral. Emlékszem, hajnalban teherautón vitték ki őket Kőhidára. A Pamutiparnál talán egy vagy két évig maradt, később az Afit elődjéhez, az autógyárba került.

Hogyan telt a gyermekkorod ebben a sok szempontból nehéz helyzetben?

Erről az időszakról sok minden olvasható a *Hullócsillag évében*.¹² Erős kötődésem alakult ki a városhoz, jól éreztem magam itt. Volt egy lehetőség, felmehettünk volna Pestre, de én kézzel-lábbal tiltakoztam. Nem akartam elmenni.

¹² Rakovszky Zsuzsa: *A hullócsillag éve* Budapest, 2005.

4. kép. Gyerekkori karácsony

Ahogy megírtad, idős néniket és bácsikat, öreg katonatisztek családjait, özvegyeit látogattátok, egy nagy múltú, de az új világban lecsúszott réteg képviselőit. Éles emlékeid maradtak fenn, gyerekként is érzékelted a helyzet fonák voltát.

Még Thurner polgármester özvegyénél is jártunk egyszer, csak akkor nem tudtam, ki ő. Emlékeztem rá, hol volt a lakás, végül fényképekről sikerült beazonosítani. A többi idős hölgynek legfeljebb a keresztnévére emlékszem.

Milyen iskolákba jártál?

A volt evangélikus elemibe, a mai Evangélikus Házba. Akkor Zrínyi Ilona Állami Leányiskolának hívták. Az óvodát és az iskolát sem szerettem. A tanárain többsége már meghalt, legutóbb éppen a középiskolai osztályfőnököm. A Martos Flóra-ba jártam, a mai Eötvös-be, mivel ott lehetett angol tanulni, és talán még a Széchenyi Gimnáziumban. Anyám régi barátnője volt a gondnok. Az egyetemre angol-magyar szakra mentem.

Mikor dőlt el, hogy az angol lesz az egyik szakod?

Adódott. Azt tanultam, sokat olvastam angolul.

Vettél különórát?

A szomszéd lány az egyetemi felvételijére készült, vele jártunk el egy egyetemista fiúhoz, később én egy ideig egyedül is. Ezeknek a különóráknak a hatására kezdtem az első gimnázium után angolul olvasni. Agatha Christie-től a *Halál a Niluson* volt az első kötet, amin végigrágtam magam. Egy nagyon öreg angol szótáram volt, amiben nem szavak, hanem szócikkek voltak, azt használtam. Agatha Christie után Katherine Mansfield novellái következtek, azután egy Maugham-regény. A Mansfield-novelláknak még ma is emlékszem minden részletére, igaz, azóta fordítottam is néhányat.

Hogyan alakult a családi életetek? Anyukád újra férjhez ment a 60-as évek elején.

1962 tavaszán, amikor én 11 éves voltam. Néhány hónappal korábban halt meg Nana, az édesanyámmal közös dajkánk, akiről sokat írtam a *Hullócsillagban*. 1918-ban jött át a családdal Magyarországra. Nevelőapám¹³ Erdélyből származott, hosszú ideig raboskodott Szibériában. A felesége terhes volt, amikor elvitték, a kisbaba meghalt. 1955-ben jött haza, a felesége közben férjhez ment. Nem engedték vissza Erdélybe, Pestre sem. Választhatott egy vidéki várost, így került Sopronba. Hozzánk került albérlőnek, mert kiadtuk az egyik szobát. Amikor a könyvtár szakos unokatestvérem ide került az egyetemre, anyám fölmondott neki, de visszajárt udvarolni és végül hét év után sikerrel járt.

Hogyan fogadtad, hogy idegen került a családba?

A nevelőapámat nem tekintettem idegennek, albérlő korában csüggtem rajta, mint apátólékon. Kamasz koromban pedig annyi minden más foglalkoztatott már, nem az ő magánéletük.

Az új házasságban nem gondoltak családalapításra?

Nem hiszem, hogy ilyesmit terveztek volna. 44 éves volt anyu, amikor összeházasodtak. Sajnos korán, 63 évesen halt meg, pár hónap alatt vitte el a rák. 54 évesen érte egy kisebb agytrombózis féle, ami után már nem ment vissza dolgozni. Félő volt, hogy megismétlődik a stroke, de végül nem ebbe halt bele.

Máig vannak barátnőid a városban, akikkel összejársz. Mennyire voltak intenzívek a gyermek- és kamaszkori soproni kapcsolatok?

Különböző periódusok voltak. A házban több gyerek nevelkedett. Sokat voltam együtt egy testvérpárral, a fiúval nagyjából egykorúak voltunk, a nővére két évvel volt idősebb. A szomszédos házban lakott egy Jutkával egyidős másik kislány, és a kerítés félig-meddig ki volt dőlve, azon jártunk át egymáshoz. Ez az a ház, ahol sokáig a hatalmas pocsolva volt egy megkezdett, majd félbehagyott építkezés helyén. Mostanra társasház került rá. Velük sokat voltunk együtt, óvodás koromban főleg Lacikával, később inkább Jutkával, a nővérével. Sajnos, ő meghalt néhány éve.

¹³ Majoros József (Szentdemeter, 1913 – Sopron, 1997)

Erről elég sok olvasható a *Hullócsillagban*. Mit szoltak hozzá, hogy megírtad őket?

Nem tudom. A leírtak és a valóság kapcsolata amúgy is nagyon áttételes. Kisgyerekkoromban az udvaron töltöttem a fél életemet, egyedül, vagy velük. Az általánosban volt egy barátnóm, akivel egy napon születünk. Felsőben csapódott hozzánk két másik lány. Egyikükkel máig tartom a kapcsolatot, a másik elkerült a városból, meghalt már. A gimnáziumban nem nagyon szereztem barátokat. Jobban éreztem magam, mint az általánosban, de nem voltak meghatározó élményeim. Bár a matematika tanárnőmet nagyon szerettem, neki köszönhetően a matematikát is megkedveltem. Az osztálytársaimmal viszont akkoriban nem kötődtek szorosabb barátságok. Érdekes, hogy most, mióta visszajöttünk Sopronba, olyanokkal éledtek fel a gimnáziumi kapcsolatok, akikkel annak idején semmi közös nem volt bennünk, nagyon mások voltunk. Az élet valahogy összezsírozta bennünket.

Mikor kezdted el olvasni?

Négy éves koromban. Verset is óvodás koromtól írtam, illetve az elsóket még anyunak diktáltam. A tanároknak ehhez nem volt közük.

Nem tudtak róla?

Titkoltam. A középiskolában egy darabig inkább a matematika iránt mutattam érdeklődést. Az írást és az olvasást is magánügynek tekintettem.

A férjed matematikus volt, a fiad pedig elméleti fizikus, ósztól Stanfordban ösztöndíjas.¹⁴

A későbbi férjem¹⁵ itt kezdett a főiskolán, mert az édesapja erdómérnök volt. 2-3 év után jelentkezett matematika szakra. Budapestre. Abban állapotunk meg, hogy én is felmegyek utána. Nem jelentkeztem az érettségi után rögtön egyetemre. Független akartam lenni, a gimnázium alatt el is végeztem estin a gyors- és gépiró iskolát, úgy gondoltam, gépirónóként fogok elhelyezkedni. Végül a Fésűsfonóba kerültem, a meóba. Jogász végzettségű nevelőapám is ebben a gyárban dolgozott, raktáros volt. Végül csak egy évig maradtam, pedig szerettem ott lenni. Volt egy nagyon kedves kolléganóm, afféle pótanyám.

Említetted, hogy az első versed négy éves korodban született. Teljesen magadtól jutottál el oda, hogy irodalommal akarsz foglalkozni?

Attól függ, mit értünk azon, hogy irodalommal foglalkozni. Verseket valószínűleg azért kezdtem írni, mert anyám sok verset olvasott nekem, a János vitézt, a Toldit... A bölcsészkarra meg azért jelentkeztem, mert akkor, ahogy már említettem, Pestre szerettem volna kerülni, és ez látszott a legegyszerűbbnek, főleg az angol miatt. Egy híján maximális pontszámot szereztem, de helyhiány miatt nem vettek fel Budapestre.

¹⁴ Rakovszky Tibor (1992)

¹⁵ Márkus András matematikus (1949–2005)

5. kép: Édesanyjával és féltestvérével Sopronban, 1965.

Nem volt tökéletes a káderlapod.

Biztosan az is közrejátszott. Így kötöttem ki Debrecenben. Oda elegendő volt ez a pontszám. Nagyon megszerettem, talán mert kisvárosiasabb, mint a főváros. Ráadásul először voltam független, egyedül, albérletben laktam. A férjem Budapestre került, a következő évben én is átjelentkeztem az ELTÉ-re. Sikerült, de kevésbé éreztem ott jól magam. A két egyetem sokban különbözött. Debrecenben komolyabb, iskolásabb volt az oktatás, keményen tanították az angolt. Az ELTÉ-n azt feltételezték, már tudjuk a nyelvet.

Volt olyan tanárod, aki hatott rád?

Magyarból Németh G. Bélához jártunk harmadikban. Sokáig látogattam a speciális kollégiumait, már dolgoztam, amikor még mindig visszajártam hozzá. Angolból nagyon jelentékeny egyéniségek tanítottak, Géher István, Kodolányi Gyula, Ruttkai Kálmán tanár úr. Egri Pétert¹⁶ kedveltem, hozzá diákköri dolgozatot is írtam. Azért szerettem, mert nála nem lehetett mellébeszélni: angol és amerikai drámát tanított, ha jól emlékszem, és min-

¹⁶ Géher István (1940–2012) költő, műfordító, irodalomtörténész, egyetemi tanár, Kodolányi Gyula (1942–) költő, műfordító, irodalomtörténész, Illyés Gyula veje. Ruttkai Kálmán (1922–2010) irodalomtörténész, egyetemi tanár, Egri Péter (1932–2002) irodalomtörténész, egyetemi tanár.

dig meg kellett mondani két szóban, mi a dráma konfliktusa. Nála nem volt olyan, mint sok másik órán, hogy a rámenős pesti fiúk átvették a szót és nem arról szólt az óra, amiről kellett volna, hanem arról, hogy ők mit olvastak az előző héten.

Nem könnyű vidékiként asszimilálódni a nagy Budapesten, olyan csoporttársak között, akik kevésbé gátlásosak, több tapasztalattal, naprakészebb műveltséggel rendelkeznek, ismerik az aktuális „menő” dolgokat, amikről feltétlenül tudni illik. Ezt annak idején én is megtapasztaltam. A kollégiumot pedig egyáltalán nem szerettem.

Hát azt én sem. Örültem, amikor harmadévesen kikerültem. Még dolgoztak a szüleim és két keresővel, egy gyerekkel már nem járt a kollégium. András egy ismerőséhez kerültem, akinek a lányai csak hétvégén voltak otthon. Nagyon jól éreztem magam ott. Negyedéven összeházasodtunk, közös albérletet kerestünk. Az Istenhegyi úton laktunk öt évig 6 négyzetméteren, emeletes ágygal. Volt ugyan fürdő és konyhahasználat, de utóbbival nem nagyon éltünk. A főbérelővel és egy másik albérelő házaspárral kellett volna osztozkodni rajta. Abban a szép utcában ez volt az egyetlen csúf ház!

Amikor 1975-ben végeztél, hol kezdted el dolgozni?

Az Állami Gorkij Könyvtárban, ami most az Idegennyelvi Könyvtár. Négy évig dolgoztam ott, a végén már csak félidőben, akkor kezdtem el fordítani. A könyvtárban az idegen nyelvű cikk-katalógus építése lett a feladatomban. Ha megjelent valamelyik íróról angolul valahol egy cikk, hír, arról készítettem egy cetlit. Ez a nap nyolc órájából felet sem tett ki. A maradék időben ügyeltem az olvasóteremben, közben is olvastam a lapokat. Az nagy élmény volt, hogy rendszeresen angol és amerikai újságokat olvashattam, amikhez másutt nem lehetett akkoriban hozzáférni. Még hozzá munkaidőben! Szerettem ott lenni, több volt kollégámmal máig tartjuk a kapcsolatot.

Az irodalom, a fordítás hogyan kezdődött? Arra gondolok, amikor elvitted valakinek a munkáidat, kiadókkal, szerkesztőkkel találkoztál.

Vas Istvánnak¹⁷ küldtem el a verseimet, egyetemista koromban. Őt nagyon szerettem, mint költőt és prózaírót is.

Hogyan történt ez?

Már nem igazán emlékszem. Talán a telefonkönyvben néztem ki a címét. Elolvasta őket, meghívott és beszélt róluk. Továbbküldött Réz Pálhoz, vagy talán a Kormoshoz.¹⁸ Azt hiszem, Kormos szerkesztett akkor egy antológiát fiatal költők verseiből, amiből azután

¹⁷ Vas István (1910–1991) Kossuth- és József Attila-díjas író, költő, műfordító. Harmadik felesége Szántó Piroska (1913–1999) festő, író.

¹⁸ Réz Pál (1930–2016) irodalomtörténész, fordító, kritikus. 1951-től a Szépirodalmi Kiadó, majd 1989-től a Holmi szerkesztője. Kormos István (1923–1977) költő, műfordító, szerkesztő, dramaturg.

nem lett semmi, de lett egy másik, a Madárúton.¹⁹ Réz a Szépirodalminál volt szerkesztő, ő mondta, hogy küldjek verseket a Magyar Nemzetnek, az Új Írásnak, aminek a szerkesztősége ugyanabban az épületben volt, a mai New York kávéházban.

Volt valamilyen kapcsolatod a FIJAK-kal,²⁰ vagy más, fiatal írókat, költőket összefogó társasággal?

Nem jártam semmiféle csoportba, ahogy később sem. Vas Istvánék lakásán is csak egyszer vagy kétszer fordultam meg összesen. Korábban néhány fiatal költő valóságos családtag volt náluk, de mire én megismertem őket, már idősebbek voltak, akkor erre már nem volt energiájuk.

Szántó Piroska visszaemlékezéséből, a Bálám szamarából tudom, hogy nagyon jó barátságban voltak például Görgey Gábor íróval, a később miniszterrel.

Ez biztosan így volt, Vas István halálhírére tőle tudtam meg. Egymás után szerepeltünk a rádióban egy műsorban, akkor mondta.

Említetted, hogy az Idegennyelvi Könyvtárban kezdted el a fordítást. Ez honnan jött? Később, szabadúszó korodban a mindennapi megélhetés fontos talpköve lett.

Nem szépirodalmi művekkel kezdtem, eleinte mindenféle szociológiai meg politológiai munkákat fordítottam a jogi egyetem egyik tanszékének. Amikor már jelentek meg itt-ott verseim, az Európa kiadótól kaptam néhány versfordítást, a Wordsworth és Coleridge-kötetbe, azután más kiadóktól mindenfélét.

Rögtön költőket kaptál?

Igen, ez végül is természetes. Versfordításnál tudni kell verselni, amire viszonylag kevesen képesek. Prózára több a vállalkozó! Verset már a középiskolában is próbáltam fordítani, igaz, csak szórakozásból, a tankönyv függelékéből Wordsworth-t és egy Burns-t. Nyilván azért kaptam először versfordítást, mert én magam kötött formájú verseket írtam, és ebből kiderült, hogy valószínűleg a fordításukkal is meg tudok birkózni. Bónuszként adtak 1-2 detektívregényt, ami jóval gyorsabban ment.

Optimalizálni próbáltam az időmet, hogy a munka után még maradjon a pénzkereső fordításra és a saját dolgaimra is. Ha az ember állásban van, az idő egy része óhatatlanul elmegy kávézásra, fecsegésre – nem mintha ez nem lenne kellemes –, értekezletre, meg egymásra. A fordításban az a jó, hogy a tiszta munkaidőn kívül szabad az ember. Mivel a könyvtárban nem fizettek valami jól, az albérletünk pedig drága volt, mint általában az albérletek, kellett csinálni mellette valamit. Így viszont nem maradt elég idő az írásra. Ezért először részmunkaidőben kezdtem dolgozni, azután szabadfoglalkozású lettem. Munka mellett nem könnyű írni. Így volt egy rövid szabadfoglalkozású időszak, ami bi-

¹⁹ Madárúton. 45 fiatal költő. Kozmosz könyvek. Szerk.: Vasy Géza, Budapest, 1979, 336.

²⁰ Fiatal Írók József Attila Köre, a 80-as évek elejétől JAK, József Attila Kör. Az Írószövetségben belül működő „ifjúsági tagozat”. Tagjai főként a Mozgó Világban publikáltak.

zonytalan jövedelmet jelentett, így egy időre megint állást vállaltam. Két évig dolgoztam az angol tanszéki könyvtárban 1979-től 1981-ig. Ez korántsem volt olyan kellemes, mint a Gorkijban, egyedül voltam könyvtáros, és a diákok percenként jöttek kikérni a kötelező olvasmányokat. Több teremben voltak a könyvek, kérőlap nem volt, én meg rohangáltam a termék között. Azóta is mélységesen tisztellem a pincérekét, hogy meg tudják jegyezni, melyik asztalnál ki mit rendelt – én nem tudtam. Két évig bírtam, a második évben már csak félidőben dolgoztam. Közben gépírónősködtem is, ugyanott. Még a középiskolában elvégeztem estin a gyors- és gépírást, mivel nagy volt bennem az önállósodási vágy. A kék keriben volt az iskola, a mai könyvtár helyén működött. Papirom van róla, hogy gyors- és gépíró nő vagyok. Maig nagy hasznát veszem a gépelni tudásomnak. A tanszéki könyvtár után 1982 és 1986 között a Helikonnál voltam szerkesztő, ha jól emlékszem, „rendes” szerkesztő csak egy évig, azután már csak külsős. Bár ott csak egyszer egy héten jártunk be, egyeztetni kellett a szerzőkkel és fordítókkal, sürgetni őket, no, ez végképp nem volt nekem való munka. Amikor külsős lettem, fordítást és kontrolszerkesztést vállaltam. Így már nem kellett a szerzőket sürgetnem, bejárnom az értekezletre. Végül fokozatosan teljesen átmentem szabadúszásba.

Első folyóiratkiadványod az Új Írásban jelent meg 1976-ban, publikáltál a Magyar Nemzetben, 1979-ben több verssel jelentél meg a Madárúton antológiában. Hogyan állt össze az első köteted, a *Jóslatok és határidők*?²¹

A Móra Könyvkiadónak volt egy első kötetes sorozata. Annak a részlegnek külön neve is volt. Valamelyik kollégától hallottam róla, hogy van ilyen lehetőség. Nehezen gyűlt össze egy vékony kötetre való vers. Még a tanszéki könyvtárban dolgoztam. Volt, hogy ettem egy kis jeget, hogy piros legyen a torkom, elmentem betegszabadságra, így sikerült annyi verset összeírnom, hogy meglegyen a minimális sorszám.

A neved igazából egy évvel korábban, a Graves-díjnak köszönhetően lett széles körben ismert, amit az előző évben megjelent Strand című versesdre kaptál 1980-ban. Működik még a díj? Mostanában nem hallottam róla, hogy kiadnák.

Nem tudom. Lehet, hogy elfogyott a rendelkezésre álló összeg. A díjat saját műveinek a magyarországi honoráriumaiából alapította Robert Graves.²² És azok már nem nagyon jelennek meg, ahogy láttam. A kuratóriumból is meghalt szinte mindenki, Lator László a kivétel.

Ahogy említetted, nehezen jött össze az első kötetnyi vers, azóta sem tartozol a sokversű költők közé. Beszéltünk egyszer arról, hogy a versírásra nem lehet készülni, az mindig jön valahonnan. Hogyan működik a folyamat? Tőled, az elhatározásodtól teljesen függetlenül?

²¹ Rakovszky Zsuzsa: *Jóslatok és határidők*. Móra Kiadó, Kozmosz Könyvek sorozat, Budapest, 1981.

²² Robert Graves (1895–1985) angol költő, író, műfordító. Legismertebb művei az *Én*, *Claudius*, *Claudius*, az *Isten*, *Isten hozzád* Anglia. 1968-ban Magyarországra látogatott. Honoráriumából alapította a díjat, amit 1999-ig adtak ki.

Tulajdonképpen igen. Van, akinek napi szinten jön a versbe való, olyan a költői alkata. És van, aki olyankor tud verset írni, ha valami odébb mozdult a lelkében vagy az elméjében. Előfordul, hogy hozzáfogok egy vershez, sehogya se tetszik, újból próbálkozom másképp, és a végén rájövök: azért nem megy, mert ezt már egyszer megírtam. Mondhatni, kiírtam magamból, márpedig ugyanazt a verset sokszor megírni nem érdemes. Ha egy anyag már nem eleven, akkor csak afféle látszatvers lesz belőle, „versnek látszó tárgy”. Azt hiszem, ezért írtam viszonylag kevés verset. Másfelől ahogy haladt az idő, egyre közelebb kerültem a prózához. Persze nagyon különféle költők vannak, de azt hiszem, az igazi lírikust erős szenvedélyek és elfogultságok mozgatják, a saját nézőpontjából nézi a dolgokat. Azért is írok mostanában többnyire prózát, mert próbálok különböző szemszögekből megérteni dolgokat, belebújni mások bőrébe.

Ülsz a villamoson, a füled elkap egy beszédfozlányt, egy telefont, és bevillan valamilyen érzés, gondolat? Mi indítja el benned a változást, az alkotói folyamatot? Hogyan választod meg az írásod tárgyát?

Biztosan van olyan költő, aki így dolgozik. Nálam az ösztönzés inkább belülről jön. Pontosabban: ha találkozom valamivel a külvilágban, ami, mondhatni, „rimel” valamilyen belső állapotra vagy problémára. Van olyan is, hogy néhány verssor vagy versszak hónapokig vagy évekig jár a fejemben, míg a végén megtalálja a helyét: amikor rájövök, hogy mi is foglalkoztat valójában. Kialakul a versmag, ahogy nevezni szoktam, de a prózának is létezik efféle magja, ami magához vonzza a külvilágból, az olvasmányokból, innen-onnan az anyagot. Amikor ez a mag megvan, köré rendeződik, elhelyezkedik mellette a többi. Akkor már „csak” meg kell írni.

A verseidben fontos, olykor központi témaként korán megjelent az idő, ami történészként engem is foglalkoztat. Mikor bukkant fel nálad ez a fajta érdeklődés? Miről szóltak az első verseid, ha egyáltalán szóltak valamiről?

Az idő mást jelentett az első verseimben és mást a későbbiekben. Az első verseim arról szóltak, hogy áll az idő. A 70-es években íródtak, ami sokféle szempontból hozta ezt magával. Sokan érezték, hogy áll az idő, semmi nem változik. A magánéletemben akkor lettem felnőt, és ez is okozott ilyen érzést, hogy minden eldőlt, mostantól nem változik semmi, a tulajdonképpeni életnek vége. Azután persze nem lett vége, de ezt nem lehetett előre tudni. Ami a későbbi verseimet illeti, azokban az idő múlása éppen a változást, a mindenféle veszteségeket hozza magával, számomra fontos, szeretett emberek halálát, de a tárgyi környezet változását is: bizonyos dolgok eltűntek, újak jöttek helyettük. A város is átalakult.

Megjelenik bennük a minden elmúlik, és mégis minden megmarad, a minden változik és semmi sem változik paradoxona.

Azt mondják a pszichológusok, legalábbis a mélylélektan, hogy a tudattalanban nem múlik az idő. Amit az ember a legfogékonyabb korában átél, és igazán mély nyomot hagy benne, az megmarad, az élete később is hasonló medrekben folyik. A szereplők esetleg

cserélődnek, már nem az anyához kötődik, hanem máséhoz, de a kötődés, a szorongás, az elválás mintázatai megmaradnak. Ennyiben nem múlnak el a dolgok. Annyiban meg igen, hogy cserélődik a személy, a helyszín, a cím, a tárgyak.

Valami hasonlót látok a Fortepanhoz²³ való vonzódásodban, a volt és a van találkozását, a múlt jelenét. Elmentél a kiállításra a Nemzeti Galériában?

Meghívtak a megnyitóra, tőlem vették a mottót is. Mivel áthelyezték az időpontot, nem értem oda, de a zárásra már igen, és egyszer közben is megnéztem a kiállítást. A Fortepanban az a legjobb, hogy állandóan változik és bővül, akármeddig lehet nézegetni. Ha az oldalra tévedek, mindig elvesz néhány órát.

A hatás az azonos című kötet verseiben is olvasható.²⁴ Az utolsó megjelent munkád²⁵ pedig már verses kisregény. Ez minnek köszönhető? Hogyan érkezett meg a változás, hogyan érett meg benned a gondolat, hogy ezt a regényt versben írod meg?

Ha nem a próza és vers, hanem az epika és vers felosztást tartjuk, akkor az epikához való közeledés és a lírától való távolodás a magyarázat. Mindig is szerettem volna verses regényt írni, amiben együtt van a líra és az epika. Arany László verses regényét, *A délibábok hősét* nagyon szerettem, talán innét is jött az ötlet. A *Történesek* igazából csak verses kisregény, mert amúgy regénynek elég rövid.

Elég unikális forma, kevesen művelték.

Van rá példa, ha mostanában kevesebb is. Valamelyik angol költőnek pár éve jelent meg egy verses regénye, sajnos nem jut eszembe a neve. Térey János is írt verses regényeket, nem is egyet.

Amióta prózát kezdél írni, többnyire felváltva követik egymást a lírai és a prózai kötetek. Most is íródnak versek?

Legutóbb egy vers, egy próza, egy vers volt, most elvileg a próza jön. A novellák már elkészültek.²⁶ Amin most dolgozom, az a 16. században játszódik.

Visszatérsz a Kígyó korába?²⁷

Sőt, valamivel korábbra. Már amikor a *Kígyó*hoz olvastam történeti munkákat, például helyi egyháztörténeteket, megtapasztaltam, milyen másképpen fest egy-egy esemény a

²³ A Fortepan a legnagyobb, folyamatosan bővülő magyar nyelvű online fényképgyűjtemény. Napjainkban már több, mint 100.000, zömmel 1900 és 1990 közötti fotó érhető el az oldalon, ami önkéntes szerkesztők és segítőik munkáján alapul. 2019-ben a Magyar Nemzeti Galéria a gyűjtemény 300 fotójából rendezett nagy sikerű kiállítást.

²⁴ *Rakovszky Zsuzsa*: Fortepan. Budapest, 2015.

²⁵ *Rakovszky Zsuzsa*: Történesek. Budapest, 2018.

²⁶ *Rakovszky Zsuzsa*: Boldog vég. Budapest, 2020. október

²⁷ *Rakovszky Zsuzsa*: A kígyó árnyéka. Budapest, 2002. Rakovszky Zsuzsa első, nagyszerű regénye.

különböző – mondjuk, katolikus és evangélikus – szemtanúk szemszögéből. És ez olyasmi, amit ma is naponként tapasztalni lehet. Ezért kezdett érdekelni ennek a münsteri anabaptista „királyságnak” a története, ahol szintén erős elfogultságok csaptak össze, az üldözöttekből üldözők, az egyenlőség és vagyontársaság híveiből király és udvartartása lesznek. De visszakanyarodhatunk ennek az írásnak a kapcsán a líra és az epika ellentétének a problémájához is. Lesz egy nagyjából tárgyilagos, elfogulatlan narrátor, ő prózában beszél, amikor viszont valaki a két ellenséges tábor egyikének vagy másikának szemszögéből mond el egy-egy eseményt, amivel erősen azonosul, az versben lesz. Egyébként az egyik történelmi forrás, egy szemtanú, aki évtizedekkel később számolt be a történetekről, egyszer már, az eseményekkel egyidejűleg, mint iskolásfiú megírta ugyanezt, csak akkor még versben. Úgy néz ki tehát, a következő kötet egyik része versben lesz, a másik prózában.

Beszéltünk egyszer a munkamódszeredről, a napi beosztásodról. Délelőtt, vagy éjjel írsz? Hogyan alakult ki a napirended?

Mostanában átalakult. Régebben, amikor még rendszeresen fordítottam, délelőtt írtam, délután végeztem a fordítási penzumot, utána már csak olvastam. A legutóbbi időig reggel-este sétálni vittem a kutyámat, sajnos, úgy két hónapja kutya nélkül maradtam. Az esti sétát azért megtartottam, viszont most reggeli és kávézás közben és után olvasgatok egy jó darabig az interneten, ami sajnos elég sok időt elvesz. Idővel azt mondom, ez az utolsó cikk, utána nekilátok. Hacsak nincs valami, bevásárlás vagy ügyintézés, amit jobb még délelőtt elvégezni. Dolgozom, ameddig dolgozom, megebédelek, internetezek kicsit, azután újra munka. Aztán újra olvasás, séta, megint olvasás, alvás. Éjjel nem szoktam dolgozni.

Ez végül is jó, mert váltják egymást a szellemi és a fizikai tevékenységek. Van valamilyen napi penzum, időben, vagy oldalban számolva?

Amíg fordítottam, volt, mert szorított a határidő. Most csak attól függ, mennyit írok aznap, hogy mennyire megy éppen az írás. Igyekszem másnapra is hagyni egy keveset abból, aminek a megírását már elkezdtem, hogy könnyebb legyen belelendülni.

Amikor átváltottál prózára rögtön hatalmas fába vágta a fejszéd, egy gigantikus regénybe. Ez volt a *Kígyó árnyéka*. Ha magamból indulok ki, én először kisebb lélegzetű dolgokkal, novellákkal kezdtem volna.

Nem hiszem, hogy így működik. Vannak novellista alkatú szerzők, mások regényeket írnak. Én ezek szerint az utóbbiakhoz tartozom. Ha novellát írok, az is hosszú lesz.

Emlékszem, hetente bejártál a levéltárba, az újságokat olvastad. Mihez gyűjtötted bennük az anyagot?

Már a *Kígyó*hoz is bejártam, az egyháztörténeteket, krónikákat, mindenfélét olvastam. Az újságokat részben passzióból, részben a későbbi regényhez, a *Szilánkok*hoz néztem át.

Arra nagyon jó a korabeli sajtó, hogy meg lehet ragadni bennük a régi hétköznapiakat, mi foglalkoztatta az akkori embereket. Említetted, hogy te is készítettél interjúkat. Ez mikor volt? Kikkel, hányat?

A Beszélőnek, már a rendszerváltás után. Előtte kicsit dolgoztam a szamizdatban. Nem írtam, mert ahhoz nem értettem, de fordítottam, gépeltem ezt-azt. A legális korszakban volt a Beszélőnek egy hetilap formája, oda csináltam néhány interjút, például Réz Pállal, Mándy Ivánnal, Závada Pállal. Volt, amit meg kellett ismételni, mert nem vette fel a mikrofon. Mándyt nagyon szerettem, élmény volt beszélgetni vele. Még Szigligetről, az alkotóházból ismertem, a szomszéd asztalnál ült.

Gyakran jártál ott? Ahogy az olvasmányaimból tudom, különösen a kezdeti időszakban nagy becsben állt a művészek körében az a gondtalan időszak, amit az alkotóház biztosított. Időben meddig tartott egy-egy ilyen szigligeti tartózkodás? Pár hétig?

Elég sokszor voltam ott néhány hétre, egyszer tovább is, mert behavazódzunk, talán 1986-ban. Tibort egyszer vittem le, inkább csak nyaralni. Szigligetnek számomra a 90-es évek elejéig volt jelentősége. Később, a rendszerváltás után sok minden megváltozott. A nagyok kihaltak, a maradék egyre inkább szekértáborokra szakadt, ma nem is tudom, működik-e és hogyan.

A közelmúltban felújították. Azt hiszem, bárki nyaralhat ott, a művészek talán kevesebbet fizetnek.

Visszatérve az életed alakulásához, meddig voltatok együtt a férjeddal?

Tíz évet töltöttünk együtt, házasságban ötöt. Az évtized végére elváltunk. Öt évig laktunk a hat négyzetméteres albérletben, ezt követően a férjem munkahelyén keresztül befizethettünk egy lakásra. Később Tiborral laktam ott három évig, majd hogy legyen körülötünk egy kis zöld és tér, eladtam és Budaörsön vettünk egy kis házat.

Végül mi vezetett arra, hogy visszajöttetek Sopronba? Gyerekkori nosztalgia, vagy úgy alakult a helyzet, üres lett a lakás, amiben a nevelőapád élt?

Addig is sokat jártam haza, amíg élt. A halála után (1997) itthon maradtunk fél évig. A bécsi ösztöndíjam idején is hazajártunk a hétvégeken. Még élt édesanyám idős barátnője, aki sokat mesélt, jó nyersanyagot szolgáltatott a *Hullócsillag*hoz. Végleg maradtam volna, de nem akartunk óvodát váltani Tiborral, a budaörsi is elég nehezen szokta meg. Az első négy évben Budaörsön járt Waldorf iskolába. Már akkor is látszott, hogy tehetsége van a matematikához, vagyis a Waldorf-iskolát nem kifejezetten neki találták ki. Negyedik táján viszont azt gondoltam, jó lesz váltani. És akkor már lehetőleg nyolc osztályos gimnáziumban folytassa, hogy ne legyen kénytelen még egy új helyet megszokni. Budaörsön nem volt nyolc osztályos iskola, viszont Sopronban igen, a Berzsényi. Gondoltam, megpróbáljuk. Szerencsére a felvételin matekból a logikai készséget nézték, nem a tárgyi tudást, így Tibor felvételi je jól sikerült. Csak magyarból lett hármás, ha jól emlékszem...

Nem szeretnél úgynevezett irodalmi életet élni, másokkal összejárni, így nem okozott gondot a költözés ebben a tekintetben sem.

Valóban így volt. Egy-két emberrel, régi barátokkal szívesen vagyok együtt, de a nagy társaságot nem szeretem.

Volt a döntésedben szerepe annak, hogy akkoriban váltottál a versről prózára, és az első kötetek, *A kígyó árnyéka*, a *Hullócsillag* tematikailag kötődtek Sopronhoz?

Nem hiszem. A *Kígyót* még Budaörsön írtam, a *Hullócsillagot* is ott kezdtem el. A prózaírást egyrészt az tette lehetővé, hogy Tibor már iskolába járt, és több volt a szabadidőm. Másrészt megalakult a Digitális Akadémia, amely rendszeres havi jogdíjat fizet, így már nem kellett annyit fordítanom. A prózaírás nagyon időigényes dolog, sokkal inkább, mint a versírás.

Fejezetenként írsz? Van több változat? Keret, mint a *Szilánkoknál* a fogorvosi látogatás?

Utóbbinál az időpontokkal voltam bajban, hogy azok stimmeljenek, mivel több idősíkon játszódik a regény. Ne tudjon az egyik szereplő arról, ami csak két év múlva történik meg a másikkal! Ezért sokszor át kellett írnom. Ahol lineárisan játszódik a történet, ott egyszerűbb.

Mi a helyzet a költészet és valóság problémakörével? A szerzők átírnak, átneveznek, a konkrét élmény gyakran csak kiindulópont. Lillánál azért többnyire tudom, ki egy-egy figura szülőanyja, vagy apja. Egy kívülálló ezt nem tudhatja, legfeljebb tippel.

Átírja az ember a dolgokat. Gyakran több emberből áll össze egy figura, persze ehhez az kell, hogy legyen valamilyen közös tulajdonságuk. Előfordul olyan is, például a *Hullócsillagban*, amikor nem is annyira a figurák olvadnak össze, hanem bizonyos megtörtént eseményeket, amelyek olyasvalakivel estek meg, akinek a megfelelője nem szerepel a regényben, „odaajándékozok” valamelyik regénybeli karakternek. Ami nem ennyire „életrajzi” írás, ott végképp nem lehet megmondani, kitalált-e a személy, vagy van életbeli megfelelője. Néha csak egy arcot keresek valamelyik szereplőhöz. Mégis, ha több emberből összevont „amalgám” is egy szereplő, általában egy konkrét személy gesztusait és arcjátékát látom magam előtt az egyes jelenetekben, akkor is, ha az illetőt soha nem láttam a valóságban hasonló helyzetben, de el tudom képzelni.

Gyakran előfordul az írásaidban, hogy a jelenből kiindulva kap rálátást, távlatot a történet.

Majdnem mindegyikben van ilyen, most, hogy mondd.

6. kép: Az író nő 2018-ban. Szilágyi Lenke fotója

A VS²⁸ nekem kilóg a sorból. Kirándulás egy más területre.

Sok a hasonlóság benne a *Kígyó*val. Egyrészt az identitás kérdése – bár nem szeretem ezt a szót, jobbat nem tudok rá –, másrészt a titok jelenléte. Valami a főszereplő életében, amit mindenáron titkolni kell, és ez visszahat az önmagáról alkotott képére. Szerinted mennyiben lóg ki a VS a sorból?

Nem mindennapi a történet, ahogy a *Kígyó* sem. Valóban, az alapképlet hasonló, a „nem az vagyok, akinek látszom, de megpróbálok olyannak látszani, amilyennek látni szeretnék” problematika. Az általuk őrzött titok, amikor napvilágra kerül, mindkettőjüket a társadalom peremére löki. A *Hullócsillag*, A *Hold a hetedik házban*, a *Szilánkok*²⁹ is mindennapi nők mindennapi történetei.

Lehet, de azért ez a „ki is vagyok én valójában?” motívum azokban is szerepel, ha talán nem is olyan hangsúlyosan. A *Hullócsillag*ban a kislány is, az anya is elidegenedik a valódi énjétől a külső nyomás hatására. A *Szilánkok*ban traumatikusan hat az egyik szereplőre, hogy akit az apjának hitt, csak a nevelőapja, az igazi apja valaki más, egy sikkasztó, aki öngyilkos lett. Ami a novellákat illeti, abban igazad van, hogy azokban nincs jelen ez a problematika.

²⁸ Rakovszky Zsuzsa: VS. Budapest 2011.

²⁹ Rakovszky Zsuzsa: A hullócsillag éve. Budapest, 2005., A Hold a hetedik házban (novellák) Budapest, 2009., Szilánkok. Budapest 2014.

Sok minden kimaradt ebből a beszélgetésből, nem is lehet egy gazdag életművet beszorítani a *Szemle* szokásos terjedelmi korlátai közé. Nem beszélünk a nagyszerű fordításaidról, amik, ahogy elhangzott, részben íróként is inspiráltak, a díjaidról. Hiszen minden díjat megkaptál, ami egy magyar író számára elképzelhető. A kis közös kiadónkról sem, amit elsodort a 2008-as válság és az ennek folytán megváltozott terjesztői magatartás. Én azért büszke vagyok rá, mert neki köszönhetjük az egyetlen gyermekvers-kötetedet és a nagyszerű Gaskell fordításokat.³⁰ Maradt még soproni témád?

Ki tudja? Az mindig csak „menet közben” derül ki, mi az, ami fontos, de még nem dolgoztam fel.

Rakovszky Zsuzsa: Helytörténet

Emlékszem, ebben a házban lakott,
ezen a lépcsőn kopogott a botja,
erre vonult el a nyugalmazott
tábornok hibbant özvegye naponta,
szoknyáján macskaszőr, némán mozgó, aszott

ajkán rúzs és szitok. Emitt a lírai
lelkű fogorvos – a várószobában
maga festette tájképek tucatjai.
Amott a pék, aki szerelmi bánatában
öngyilkos lett. És még ki tudja, ki:

egy gyarmatáru-nagykereskedő?
Egy órás pártában maradt leánya?
Egy könyvelő és betegeskedő
kibirhatatlan anyja? És még ki tudja, hány a
sokból, akit benyelt a lép idő:

Kötélverők, rézöntők, bábsütők,
házat vettek, vagy szőlőt, öltre mentek,
pert indítottak, egyszer tűz ütött
ki, másszor a pestis jött, eltemettek
két-három feleséget, nyolc gyerekből ötöt...

³⁰ *Rakovszky Zsuzsa – G. Kristóf Éva: Ismered-e? Fűvészkönyv gyerekeknek. Sopron, Artemisz, 2007., Elisabeth Gaskell: Észak és Dél, Sopron, 2006., Elisabeth Gaskell: Cranford – Egy orvos vallomásai. Sopron, 2009.*